

denne op til Antoninismuren mellem Forth og Clyde. Interessen samler sig om dette grænseomraades særlige karakter, men det studeres stadig paa baggrund af forholdene i andre grænseomraader og i det romerske rige som helhed, hvilket svarer til, at den traditionsrige »Limes-Forschung« nu føres paa et internationalt plan.

Det romerske grænseomraade i Nordengland og Sydsotland indtager noget af en særstilling, dels fordi den romerske tid er klart kronologisk afgrænset af den berømte Cn. Julius Agricolas fremtrængen mellem 77 og 84 og grænsetrop- pernes tilbagetrækning i 383, dels fordi omraadet ikke tidligere vides at have haft nogen økonomisk eller kulturel betydning. Medens de mest præsentable arkæologiske og kunstneriske levn er fundet i Sydengland, laa den strategiske og dermed ogsaa den politiske hovedvægt navnlig i den senere periode paa grænseomraadet, og det er karakteristisk, at to betydelige romerske kejsere Septimius Severus og Constantius I er døde i York. Det er selve hærens tilstedeværelse, der er aarsag ikke blot til den indfødte befolknings romanisering, men ogsaa til den relative økonomiske fremgang i det tredje aarhundrede, hvor den anspændte forsyningsituation var fordelagtig for producenter nærmest ved garnisonerne, og hvor de severiske kejsers reformer betød en kraftig befordring af integrationen mellem hær og civilbefolkning. – Desværre har forfatteren, hvis manuskript er afleveret allerede i 1961, ikke kunnet tage stilling til Ramsay MacMullens *Soldier and Civilian in the Later Roman Empire* (Cambridge Mass. 1963).

Salway skelner pragmatisk mellem civile, der var bosat i den egentlige militære bebyggelse i og ved forterne, d.v.s. kommandantens husstand og romerske embedsmænd m. fl., og civile, der boede i private huse og landsbyer, nemlig købmænd, haandværkere, lokale embedsmænd, veteraner og soldaternes familier, slaver o.s.v. Han gennemgaar minutøst alt materiale, der tillader en analyse af denne civilbefolknings etniske og sociale sammensætning, dens religion og erhvervsforhold; han skildrer de enkelte dele af grænseomraadet og gennemgaar de forskellige former for civil arkitektur: huse og butikker, officielle boliger, badeanlæg og templer; og endelig analyserer han forholdet mellem dette civile samfund og selve kejserdømmets system. I et stort appendix finder man et komplet katalog over indskrifter og skulptur, der har forbindelse med grænseomraadets civilbefolkning. Dele af bogen er tung læsning for den almindelige historisk interesserede læser, men des mere oplysende om det arkæologiske og epigrafiske kildematerials vanskelige karakter og centrale betydning, og den er et væsentligt bidrag ikke blot til Englands romerske historie, men til kejsertidens socialhistorie overhovedet.

TORBEN DAMSHOLT

Studies in Latin Literature and its Influence, ed. by D. R. DUDLEY and T. A. DOREY. London, Routledge & Kegan Paul. – Latin Historians, ed. by T. A. DOREY. 1966. xiii + 194 s. – Latin Biography, ed. by T. A. DOREY. 1967. xi + 209 s. 35 sh. pr. bind.

Det er to latinlærere ved Birmingham University, der udgiver den serie, hvori bl. a. de to her nævnte bind om romersk historieskrivning og biografi

er udkommet, og alle bidragyderne er englændere. Den klassiske dannelses og orienterings stærke stilling i engelsk videnskabstradition præger da ogsaa de to bind paa godt og ondt. Paa godt især, fordi forfatterne medbringer den solide litterære indsigt, som er uomgængeligt nødvendig til forstaaelse af antik historieskrivning og biografi. Det drejer sig nemlig om to forskellige litterære genrer, hver med sine traditioner og sit forhold til erkendelsesteori og videnskabelighed; historien har sine egne førklassiske rødder i mytologi og kronologi, men næres siden navnlig gennem retorikken af stoikernes interesse for politiske, moralske og andre samfundsvidenskabelige teorier; biografien udspringer derimod direkte af festtalen og faar gennem den peripatetiske filosofis interesse for psykologi og fysiognomi et nærmere forhold til de eksakte videnskaber, der bl. a. viser sig i dens fra historieskrivningen vidt forskellige stilistiske regler, som tillader fyldige kildehenvisninger og indlæg af autentiske aktstykker. I god overensstemmelse hermed indledes begge bind da ogsaa med et udmærket kapitel, E. Badians om »The Early Historians« og Edna Jenkinsons om »Nepos, An Introduction to Latin Biography«, hvori henholdsvis den historiografiske og den biografiske genres græske baggrund, teorier og tidlige romerske udvikling opridses; og i samtlige bidrag lægges der vægt paa forfatterens erkendelses- og fremstillingsform og hele forhold til traditionen.

Den samme litterære orientering prægede M. L. W. Laistners nu klassiske *The Greater Roman Historians* (1947, pap. ed. 1963), men i de bedste bidrag til de to her omhandlede samleverker forenes den med en dybere indsigt i kildeforskningens problematik og i dens betydning for forstaaelsen af et historisk eller biografisk værk, ogsaa som litteratur, end Laistner lagde for dagen. Det gælder naturligvis, naar kapaciteter som F. W. Walbank, P. G. Walsh og E. A. Thompson sammenfatter deres egne tidligere arbejder om henholdsvis Polybios, Livius og Ammianus Marcellinus, men der er ogsaa grund til at fremhæve G. M. Pauls indtrængende analyse af Sallust (skrevet før udgivelsen af Ronald Symes monografi fra 1964) og A. J. Gossages essay om Plutarch. — Som man ser, tages der ikke for haandfast paa titelbladets »Latin«; til gengæld savner man saa Cassius Dio og Prokopios som repræsentanter for kejsertidens græsk-romerske historieskrivning. — Og det lykkes A. R. Birley at give et virkelig glimrende indtryk af den bizarre samling af kejserbiografier, som kaldes *Historia Augusta*, og som det har voldt forskningen uendeligt hovedbrud at placere saavel kronologisk som ideologisk og genremæssigt. Ogsaa om den foreligger der nu et større arbejde af Ronald Syme: *Ammianus and the Historia Augusta* (Oxford 1968).

Den klassiske orientering giver sig derimod mindre heldige udslag, naar det gælder aspektet »influence«. Bindet om latinsk historieskrivning slutter ganske vist med Beda, idet der annonceres er senere bind om middelalderlige historikere, men selvom ogsaa Tacitus er skudt ud til behandling i et selvstændigt bind, er *Latin Historians* utvivlsomt blevet det mest helstøbte af de to foreliggende. Derimod viser begrænsningen sig tydeligt i bindet om latinsk biografi, hvori dennes middelalderlige efterliv repræsenteres af Guillaume de Poitiers, William of Malmesbury og Franciscus-biografierne, medens en forfatter som Einhard behandles i G. B. Townends artikel om »Suetonius and his Influence«. Netop her er det paafaldende, hvorledes den klassiske orientering faar forskeren til kun at se den middelalderlige forfatter som en delvis ubehjælpelig efterligner af det

antikke forbillede, medens en dybere indføling i emnet, som den f. eks. demonstreres i H. Beumanns analyse af samme Einhards fortale (i *Ideengeschichtliche Studien zu Einhard*, 1962), kan give en helt anden forstaaelse af, hvorledes en middelalderlig forfatter i selve sin anvendelse af traditionen formaar at distancere sig fra saavel forbillede som samtid. Som introduktion til klassisk romersk historieskrivning og biografi er de to bind imidlertid særdeles anbefalelsesværdige.

TORBEN DAMSHOLT

ANKER TEILGÅRD LAUGESSEN: *Middelalderlitteraturen. En orientering.* Københavns universitets fond til tilvejebringelse af læremidler. I kommission hos Gyldendal. København 1966. 440 s. 60,25 kr.

»Kirkens Internationale« kaldte Hartvig Frisch afsnittet om middelalderen i sin kulturhistorie fra 1929 og viste hermed hen til det træk i det middelalderlige åndsliv, dets fælleseuropæiske karakter, der på samme tid, i reaktion mod det nazistiske barbari, satte den tyske romanist Ernst Robert Curtius i gang med middelalderstudier. Resultatet blev en lang række afhandlinger som i 1948 blev samlet i det også metodisk banebrydende værk »Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter«.

Også forfatteren til nærværende grundbog, universitetslektor Anker Teilgård Laugesen, ser den europæiske enhed som et konstituerende element i middelalderforskningen, men hvor Curtius søgte traditionens forløb fra antikken gennem middelalderen og frem til nutiden – som han lod begynde med romanikken – ønsker Laugesen at indkredse middelalderens særpræg. Afgrænsningen bliver derfor vigtig; den bliver bestemt af det område og den periode i hvilken den katolske kirke dominerede, eller med særligt henblik på litteraturen: Vulgatas epoke, som forfatteren har udtrykt det i en tidligere afhandling (Middelalderen som litteraturhistorisk periode, *Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning*, 1962). Den byzantinsk-slaviske litteratur er således ikke inddraget, derimod er der i høj grad taget hensyn til norrøn digtning – hvis originalitet sandelig ikke bliver mindre af at blive set i europæisk sammenhæng. Dette træk, og det at danske forskningsbidrag har fået deres selvfølgelige plads i dokumentationen, gør bogen særlig værdifuld for de danske studenter den er skrevet til – blot kunne man have ønsket at den, ganske vist beskedne, hjemlige middelalderlitteratur, først og fremmest folkeviserne, havde fået en lidt udførligere behandling.

Værket indledes med et citat der fremhæver det tvæls som hviler over middelalderen: den dobbelte arv fra den antikke og den jødisk-kristelige kultur, den sproglige dobbelthed, idet latinen altid levede side om side med et idiom, der enten var en videreudvikling af det klassiske latin, et vulgærprog, eller et »barbarsprog«, som oftest germansk.

Latinen blev forandret når den skulle bruges som kommunikationsmiddel med nye sociale lag, den blev vulgariseret i syntaks, morfologi og ordforråd. Man måtte prædike »piscatorie non Aristotelice«, som fiskeren ikke som filosofen, og bibelen måtte oversættes så jævne folk, ikke mindst kvinderne, kunne få udbytte af den. Skønt skolen, der vedvarende lagde de romerske forfattere til